IMPORTANȚA VALORIFICĂRII PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC DIN EPOCA FIERULUI ÎN RAIONUL ORHEI

THE IMPORTANCE OF VALORIZING THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE FROM THE IRON AGE IN ORHEI DISTRICT

CZU: 903.4″638″:902.2(478-21) **https://doi.org/10.59295/spd2024u.01**

Diana STROICI,
ORCID: 0009-0008-1427-7904
e-mail: stroicidiana98@gmail.com
Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Summary: *The archaeological heritage of the Iron Age researched and discovered in the Orhei district is of major interest not only at the local level, but also at the national level. Information about the archaeological populations and cultures identified in the region, by some of the most prominent archaeologists such as: G. Smirnov, A. Meliukova, T. Passek, I. Hîncu, I. Niculita, G. Postică, O. Munteanu, P Bîrnea, A. Zanoci, revealed the presence of several cultural groups from the first and second Iron Age. The information presented by them in excavation reports, articles and studies became a solid basis for future ways of research and exploitation.*

Keywords: *archaeological heritage, archaeological sites, iron age, Orhei district, settlement.*

INTRODUCERE

Valorificarea patrimoniului arheologic într-un context general, reprezintă o practică importantă pentru conservarea și promovarea istoriei și culturii unei regiuni. Aceasta implică identificarea, protejarea și punerea în valoare a siturilor arheologice cu scopul de a contribui la înțelegerea trecutului și nemijlocit, la dezvoltarea durabilă a comunităților.

Procesul de valorificare reprezintă un demers complex, ce include mai multe etape esențiale. Aceste etape constau în identificarea siturilor arheologice, conservarea și protejarea acestora, studierea și documentarea artefactelor și structurilor descoperite, precum și integrarea lor în programe culturale și turistice.

Cunoscută și întâlnită în literatura de specialitate sub denumirea de *epoca fierului*, perioada cuprinsă între secolele XII-I î. Hr., a fost marcată de confecționarea și utilizarea pe scară largă a uneltelor și armelor din fier, devenind astfel un segment cronologic important în cadrul cercetării istoriei comunităților umane. Exploatarea minereurilor de fier, i-a oferit omului posibilitatea de a-și dezvolta calitativ și cantitativ instrumentarul, contribuind astfel la creșterea randamentului produselor agricole și facilitarea activităților cotidiene.

Prelucrarea fierului, s-a răsfrâns profund și asupra comunităților din spațiul prutonistrean, fapt demonstrat și certificat de săpăturile arheologice întreprinse până acum. În această perioadă, teritoriul menționat a fost populat de triburi de origine tracică, care la rândul lor, au avut contacte directe cu alte populații stabilite în imediata apropiere (grecii, sciții) sau aflate la o depărtare mai mare (celții). În faza finală, tabloul etnic s-a modificat odată cu pătrunderea în regiune a comunităților de origine germanică, care au dus la apariția unei noi culturi arheologice – Poienești-Lucașeuca.

Interesul față de cercetarea vestigiilor comunităților umane din raionul Orhei, a început în anul 1947, când **Gheorghe Smirnov** a declanșat primele investigații de teren [1, p. 5]. Alături de alte nume importante, precum **Tatiana S. Passek**, **Anna I. Meliukova**, **Ion Hîncu** și alții, acesta este considerat a fi unul dintre primii arheologi din spațiul fostei Uniuni Sovietice, care a pus bazele arheologiei moldovenești și a contribuit la formarea unei noi echipe de arheologi în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească [2, p. 214-216]. Sub conducerea acestuia, au fost cercetate mai multe obiective arheologice, dintre care amintim cetatea geto-dacă Butuceni din sec. VIII-III î. Hr., cetățuia Trebujeni-Potârca din sec. V-II î. Hr., cetățuia de pământ din sec. XII-XIII etc. [1, p. 5].

În mod clar, s-a descoperit și o varietate mare de vestigii, care din diverse motive n-au putut fi valorificate științific în totalitate. Au existat constrângerile financiare, influențele ideologice, factori personali și limite de timp impuse. Cu toate acestea, trebuie de remarcat rezultatele deosebite ale activității acestui cercetător, soldate cu publicarea a numeroase articole și rapoarte științifice de săpături.

Cercetările arheologice din cadrul complexului Orheiul Vechi, au fost continuate începând cu anul 1968 de către **Pavel P. Bîrnea**, acestea durând în jur de 20 de ani, până în anul 1991, reușind practic în tot acest interval de timp, să cerceteze inclusiv topografia și planigrafia orașului medieval de la Orheiul Vechi [3, p. 349-352].

Valorificarea patrimoniului epocii fierului a reușit și datorită altor nume importante, precum profesorul și arheologul **Ion Niculiță**, care, în activitatea sa de cercetare și investigare a făcut posibilă studierea unor obiective din perioada geto-dacă, investigând până în anul 1996 cetatea eponimă de pe promontoriul Butuceni iar din 1997 și a sitului fortificat Trebujeni-Potârca. În acest context, în echipă cu **A. Zanoci** și **S. Teodor** s-a reușit editarea și publicarea în anul 2002, a unei monografii arheologice, dedicate sitului de la Butuceni [4] .

De o importanță colosală este și contribuția ilustrului arheolog **Ion Hîncu**, cel care și-a dedicat aproximativ 50 de ani studierii arheologiei și istoriei vechi a teritoriului dintre Prut și Nistru, conducând personal săpăturile arheologice din cadrul unor monumente de importanță națională, precum sunt cele din așezările Lucașeuca (1959-1960), Păhărniceni-Petruca (1961-1962), Brănești (1963) și Orheiul Vechi (1993-1995) [5, p. 363-370].

Din anul 1996, investigațiile arheologice din cadrul complexului Orheiul Vechi, au fost coordonate de către istoricul și arheologul **Gheorghe Postică**. Cu o bogată activitate în spate, atât în domeniul pedagogiei, cât și în cel al cercetării, acesta a întreprins

diverse săpături arheologice la numeroase obiective atât din raionul Orhei, cât și din alte raioane ale țării. Contribuția pe care acesta a adus-o înțelegerii și cunoașterii spațiului pruto-nistrean a rezultat și cu diverse publicații științifice: *Civilizația veche românească din Moldova*, Chișinău, 1995; *Orheiul Vechi. Cercetări arheologice 1996-2001*, Iași, 2006, etc. Este necesar de menționat și faptul că cercetările pe care le-a realizat, nu s-au oprit de a fi înțelese doar de mediul academic superior, dar a făcut posibil, ca informațiile să fie accesibile atât elevilor, cât și studenților, elaborând numeroase lucrări științifice, manuale școlare, ghiduri pentru situri istorice, (precum *Orheiul Vechi. Tourist guide*, publicat în anul 2019), note și recenzii [6, p. 403-406].

Raionul Orhei a fost zona de interes pentru practic majoritatea arheologilor din Republica Moldova, datorită bogăției și diversității sale istorice, iar aportul adus de către aceștia întru înțelegerea identității și a specificului zonal, nu poate decât să sporească importanța și locul acestuia în studierea trecutului istoric național. Aici amintim neapărat și contribuțiile arheologilor **Oleg Levițchi**, **Octavian Munteanu**, **Mark Tkaciuk**, **Vasile Iarmulschi**, **Valerii Kavruk**, **Aurel Zanoci**, **Mihail Băț**, **Natalia Mateevici** ș.a. – cei, datorită cărora s-a reușit cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic, specific epocii fierului. În special, remarcăm activitatea arheologului **Octavian Munteanu** și studiile acestuia, dedicate purtătorilor culturii Poienești-Lucașeuca.

Investigațiile arheologice care au avut loc în raionul Orhei până în anul 1993, au reușit să fie sistematizate cu ajutorul unui instrument de lucru creat special pentru gestionarea științifică a informațiilor colectate în baza rapoartelor de săpătură, și anume ***Repertoriul Arheologic al Raionului Orhei***, întocmit de Oleg Levițki [7]. În baza acestuia, a studiilor și articolelor publicate de către arheologi, se poate evidenția clar prezența următoarelor grupuri culturale carateristice primei și celei de-a doua epoci a fierului: grupul cultural **Chișinău-Corlăteni** (a doua jumătate a sec. al XII-lea – sec. al X-lea î. Hr.), **Saharna-Solonceni-Cozia** (hotarul sec. X/IX – mijlocul sec. al VIII-lea î. Hr.), **Șoldănești-Basarabi** (sec. VIII-VII î. Hr.), **cultura getică** (sec. VI/V – începutul sec. IV î. Hr.) și **cultura Poienești-Lucașeuca** (sf. sec. III – ultimul sfert al sec. I î. Hr.).

Descoperirile caracteristice acestor culturi, sunt reprezentate de așezări deschise, fortificații și necropole plane. Ca urmare a intervențiilor în sol, prin săpături sistematice, dar și cercetări non-invazive, au fost identificate locuințe de suprafață și adâncite în sol, sisteme de gătit și încălzit, gropi pentru depozitarea produselor alimentare sau a resturilor menajere, material ceramic, osteologic, unelte din fier, obiecte de uz casnic etc.

Încercările de valorificare și conservare a patrimoniului arheologic din raionul Orhei, reprezintă un semn al interesului crescând pentru perpetuarea unui adevăr unic și corect în rândul comunității științifice și academice. Metodele și strategiile utilizate pentru păstrarea acestui adevăr, pornesc de la înțelegerea și aprecierea moștenirii istorice locale. Pentru ca acest aspect să fie înțeles de drept și fapt, este nevoie de comunicare și colaborare între instituțiile statului și oameni.

Există mai multe întrebări la acest subiect, care ar trebui discutate, ascultate și pe cât posibil – soluționate. Una dintre ele ar fi „Cum trebuie/ ar trebui privit patrimoniul

arheologic la nivel de comunitate de către însăși comunitatea respectivă și autoritatea locală?”. O întrebare aparent simplă, dar destul de pretențioasă și dureroasă. Patrimoniul în sine, indiferent de tipul acestuia este o parte integrantă a oricărei localități, reprezentând identitatea și istoria locului. Este important ca membrii comunității să conștientizeze valoarea și rolul pe care-l joacă patrimoniul arheologic în viața lor și, nemijlocit în dezvoltarea durabilă a regiunii date.

Putem evidenția câteva moduri prin care comunitatea ar trebui să acorde mai mult timp, rost și importanță moștenirii istorice și culturale de secole și milenii:

Responsabilitate și protecție – sporirea simțului unei responsabilități comune în conservarea și protejarea siturilor arheologice, pentru transmiterea intactă a acestora, generațiilor viitoare.

Respect și apreciere – patrimoniul arheologic trebuie privit cu respect și apreciere, ca fiind o mărturie a trecutului și a contribuției strămoșilor la formarea comunității actuale.

Oportunități de dezvoltare – patrimoniul arheologic este și poate deveni cu ajutorul nostru o sursă pentru creșterea economică, culturală și turistică locală.

Educație și conștientizare – este esențial ca membrii comunității să fie educați și conștienți de valoarea intrinsecă și extrinsecă a patrimoniului arheologic și de importanța conservării acestuia, la fel cum sunt conștienți și educați în păstrarea tradițiilor calendaristice.

Participare și implicare – comunitatea trebuie să fie implicată în deciziile legate de gestionarea și promovarea patrimoniului arheologic, asigurându-se că interesele locale sunt luate în considerare.

Pe lângă atribuțiile pe care le punem pe umerii comunității, responsabilitatea cea mai mare aparține administrației publice locale, care are putere morală, juridică, financiară de a proteja patrimoniul localității. În acest context, o acțiune prioritară a autorităților constă în **„Integrarea patrimoniului cultural în politicile publice și valorificarea lui în interesul comunitar”** [8, p. 49-50].

Cum explicăm locuitorilor raionului Orhei, publicului interesat, elevilor, studenților și tuturor celor care-și pun întrebări despre importanța și modalitățile de valorificare a patrimoniului arheologic? În cele ce urmează, vom pune la dispoziția cititorului câteva aspecte majore, care țin nemijlocit de **cultură, educație**, **turism** și **muzeologie**:

Valorificarea culturală a patrimoniului arheologic asigură:

a. Promovarea identității culturale – examinarea și expunerea vestigiilor arheologice publicului larg, oferă o perspectivă asupra modului de viață al societăților antice, contribuind la înțelegerea și aprecierea istoriei locale.
b. Conservarea tradițiilor și obiceiurilor – descoperirile arheologice aduc la lumină practici și obiceiuri străvechi, care permit efectuarea de analize, cercetări și documentări asupra evoluției acestora în timp și spațiu.
c. Stimularea creativității în domeniul artelor – inspirând artiștii contemporani, patrimoniul arheologic poate deveni o sursă de creativitate și inovație în mai

multe ramuri ale artei, precum: prelucrarea artistică a pielii, artă decorativă, design exterior și interior, grafică, pictură, sculptură ș.a.m.d.

Valorificarea educativă a patrimoniului arheologic contribuie la:

a. Educația istorică – vizitarea siturilor arheologice și participarea la activități de cercetare arheologică oferă oportunități unice de a învăța aspectele trecutului și evoluția societăților, direct de la specialiști din domeniul Arheologiei, care pot explica cel mai bine, prin exemple teoretice și practice o mare parte din misterele neelucidate ale subsolului.
b. Dezvoltarea spiritului critic – studierea patrimoniului arheologic încurajează gândirea critică și analitică, contribuind la formarea unei viziuni mult mai complexe asupra lumii.

Valorificarea turistică a patrimoniului arheologic garantează:

a. Atracțiile turistice – siturile arheologice reprezintă de cele mai dese ori destinații turistice populare (cum este exemplul Orheiului Vechi), atrăgând vizitatori din întreaga lume și contribuind la promovarea turismului cultural. De reținut, că pentru o protecție sporită a integrității siturilor arheologice și aspectului acestora, se recomandă de dirijat fluxul vizitatorilor și permiterea accesului doar sub supravegherea unor specialiști.
b. Impactul economic – dezvoltarea turismului arheologic generează venituri pentru comunitățile locale, stimulând economia și susținând locurile de muncă în domeniul turistic.

Valorificarea muzeistică a patrimoniului arheologic sporește:

a. Activitățile educative desfășurate de muzee, prin transmiterea cunoștințelor despre patrimoniu și arheologie tuturor categoriilor de vizitatori.
b. Numărul de expoziții și piese ce pot fi expuse pentru prima dată, oferind publicului vizitator oportunitatea de a descoperi și aprecia bogăția culturală și istorică a unei regiuni, în cadrul muzeelor locale, cum e cazul Complexului muzeal de la Orheiul Vechi, care în anul 2009 a fost reorganizat în Instituția Publică Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”.
c. Implicarea comunității locale în procesul de conservare și promovare a patrimoniului arheologic.

În fond, muzeul local joacă un rol esențial în expunerea artefactelor descoperite în zonă.

Toate aceste categorii reprezintă un proces complex și esențial pentru conservarea și promovarea moștenirii istorice. Prin intermediul unei abordări integrate și sustenabile, putem valorifica în mod eficient vestigiile arheologice întru beneficiul societății actuale și viitoare.

Studiul patrimoniului arheologic din epoca fierului din raionul Orhei, reprezintă un element esențial al cercetării istorice a acestei regiuni. Analizând acest tip de patrimoniu

în contextul epocilor istorice, se poate observa o contribuție semnificativă în înțelegerea evoluției comunităților umane din zonă. Prin urmare, investigarea și interpretarea artefactelor arheologice din epoca fierului, reprezintă o componentă crucială în reconstituirea istoriei și a identității culturale a Orheiului.

REFERINȚE

1. POSTICĂ, G. *(Prefață), Orheiul Vechi. Buletin istorico-arheologic 1998*, editura Ruxanda, Chișinău, 1999, p. 5.
2. PELIVAN, A. *Activitatea arheologului G.D. Smirnov în RSSM*, în: Revista Arheologică, nr. 1(5), 2010, p. 214-216.
3. TELNOV, N. *Pavel P. Bîrnea – 85 ani de la naștere,* în: Revista Arheologică, serie nouă, nr. 1-2, vol. XI, Chișinău, 2015, p. 349-352.
4. NICULIȚĂ, I., TEODOR, S., ZANOCI, A. *Butuceni. Monografie arheologică*, București, 2002.
5. POSTICĂ, G. *Ion Hîncu (28.07.1931 – 24.05.2003)*, în: Arheologia Moldovei, XXVI, 2003, p. 363-370.
6. TEODOR, D. G. *Profesorul universitar dr. Gheorghe Postică, membru de onoare al Institutului de Arheologie din Iași al Academiei Române,* în: Arheologia Moldovei, XXXIII, 2010, P. 403-406.
7. LEVIȚKI, O. *Repertoriul arheologic al Raionului Orhei din Republica Moldova (din arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei)*, 1993.
8. POSTICĂ, G. *Legislația patrimoniului cultural din Republica Moldova: tendințe și practice contemporane*, în: volumul Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova, Chișinău-Iași, 2016, p. 49-50.

NOTĂ. Articol elaborat în cadrul proiectului instituțional de cercetare (2024-2027): Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală (Cifrul: 180101), în cadrul secției Istorie, Arheologie și Muzeologie a Muzeului Național de Istorie a Moldovei.